

І. О. ЛАСТОВЧЕНКО, аспірант

(Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, м. Київ)

ЗМІНИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 4, с. 34–36

Наш час — епоха надскладних змін, спричених багатьма факторами. Серед них — перевищення населенням Землі позначки 6 млрд осіб і його зростання на дві особи щосекунди, збільшення кількості незалежних держав та урізноманітнення соціокультурних умов, у яких формуються їх молоді покоління. Удосконалення засобів зв'язку, поява всепланетного телебачення і мережі Інтернет створили винятково складну мозаїку поєднання безлічі різноманітних процесів і змін соціокультурного впливу на молодь у кожній точці суходолу.

Ці різноманітні зміни торкнулися і України, яка відновила свою незалежність унаслідок розпаду величезної багатонаціональної радянської імперії і краху комуністичного соціального експерименту в умовах помітного загострення суперництва на її території кількох світових релігій.

Серед науковців немає єдності у поясненні основних рушійних сил зазначених змін. Окремі дослідники визначальним вважають зіткнення груп націй чи мегаетносів (наприклад, слов'янського і германського) [4]. Більш поширеною є так звана цивілізаційна точка зору, відповідно до якої основним сучасним чинником змін глобального масштабу є суперництво євроатлантичної та азійсько-борейської цивілізацій. У першу входить більшість держав “золотого мільярду” (члени Європейського Союзу, США, Канада та ін.), а до другої належать Росія і країни азійського континенту (у тому числі арабські) [2]. Євроатлантична цивілізація відзначається чіткою орієнтацією на людину як найвищу цінність буття. На цьому ґрунтуються ідеали всіх її суспільних процесів: демократія, громадянське суспільство, ринкова економіка, приватна власність, правова дер-

жава. Саме ця цивілізація стала ініціатором створення наднаціонального законодавства у вигляді конвенцій про права людини і захист дітей, які були підтримані переважною більшістю країн — членів ООН.

Вищим пріоритетом азійсько-борейської цивілізації залишається централізована держава, яка має визначальний вплив на всі суспільно-економічні процеси, включаючи засади і межі діяльності кожного індивіда. Тут не йдеться про цінність кожної особи — вона лише пішак в іграх можновладців, складова величезної ієрархії, аналогом якої у природі є мурашник.

Одним з варіантів цього підходу є поділ світу не по меридіану (Захід — Схід), а по горизонталі паралелей — багата Північ і бідний Південь.

Всі ці точки зору мають право на існування, але відзначаються обмеженими евристичними можливостями, пояснюючи лише частину світових подій (насамперед регіональні явища). Ми схилиємося до того, що культурно-релігійні впливи слід розглядати як чинники другого плану, віддавши першість глобальній тенденції руху всіх народів і країн по східцях поступової і невблаганної еволюції і зміни суспільств — аграрного, індустріального й постіндустріального (інформаційного) [3].

Відтак, всі країни світу поділяються на три групи з різним соціокультурним середовищем, що визначається насамперед тим, який саме спосіб виробництва, розподілу і споживання домінує на їх теренах — сільськогосподарський, промисловий чи високотехнологічно-інформаційний. Суспільні цінності, щоденне життя і тенденції розвитку визначаються в них саме типом суспільства, збудованим впливом політики і релігії, а також кілько-

ма іншими чинниками (наприклад, появою екологічних загроз існуванню всіх націй та їх стійкому розвитку).

З часу формального зникнення СРСР пройшов надто нетривалий період, щоб говорити про повну трансформацію в Україні всього створеного у радянські часи соціокультурного середовища. Пересічні громадяни все ще вбачають у “державі” і піклувальницю, і годувальницю, зберігаючи переконання у марності власних зусиль щодо розв’язання особистих проблем і поліпшення якості життя.

Керівні кола, погодившись на початку 90-х років ХХ ст. ввести апробовані у демократичних країнах принципи розподілу законодавчої, адміністративної та судової влади, за старою радянською звичкою безперервно намагаються будь-що відбудувати звичну для них одну ієрархію-піраміду. Президент постійно робить кроки до скорочення повноважень Верховної Ради й перетворення її на слухняний “оркестр”, проте законодавці, у свою чергу, не залишаються в боргу. Спільно і нарізно ці дві гілки влади досить успішно обмежують автономію системи суддівства, примушуючи діяти її за власним сценарієм.

Суспільно-громадянська активність більшості населення неприпустимо низька, а основне — зберігається його виражена безпорадність щодо ефективного впливу на суспільне життя, політичні й економічні зміни. Маючи вже понад 120 політичних партій, Україна у багато разів поступається розвиненим демократичним країнам за рівнем участі населення у діяльності цих важливих політичних інституцій. Як відомо, всі ці партії надто малі, серед них немає жодної масової.

Мало змінилася успадкована від СРСР “радянська культура”, хоч зникнення “залізної завіси” створило сприятливі передумови для проникнення і широкого поширення у кіно, на радіо і телебаченні далеко не найкращих комерційних зразків мас- і поп-культури Заходу, діяльності емісарів релігій і сект з усього світу. Сформовані в умовах існування монополії держави на всі інформаційні, естетичні й культурні впливи, навчені бездумній довірі до кожного друкованого слова чи екранного кадру, громадяни України не встигли набути імунітету до негативних, неправдивих чи свідомо перекручених повідомлень, чуток і пліток, які потоком поринули на них з десятків каналів радіо і телебачення. Система освіти не отримала належної уваги і підтримки, тому лише у майбутньому вона зможе розв’язати важке завдання підготов-

ки нових поколінь до життя і діяльності у подібному складному соціокультурному середовищі, що потребує від них високих здібностей до критичного аналізу й навичок селекцій та оцінювання інформації.

Всі ми страждаємо від радянського спадку у сфері нормативів і зразків індивідуальної діяльності, зокрема від “партійної дисципліни”, ультимативної вимоги підкорення власних думок і пріоритетів колективним. Облудне гасло “демократичного централізму” (типово радянське поєднання двох полярно-несумісних понять) побутувало в СРСР в діяльності всіх видів колективів — від піонерського загону до надгігантської і всепроникної партійної ієрархії. Його вплив не викоренений і досі, а розпад цих структур призвів до стану повної безпорадності більшість нашого населення, яке звикло підкорятися і діяти за наказами і вказівками.

Керівники системи освіти України мають звернути найпильнішу увагу на зміст і методи навчання, орієнтуючи їх на формування особистої автономії, незалежності та громадської активності українців. Демократичний устрій, на відміну від примітивно-ієрархічного, не може утворюватись сам собою без свідомої діяльності членів цього соціуму [1]. Це явище робить імперативом включення в систему освіти спеціальних предметів (типу “Демократичне громадянство”, “Людина і соціум” та ін.), пристосованих до формування у молоді навичок ефективною діяльності у правовій і демократичній державі. На жаль, в Україні це завдання ще далеко від розв’язання, тому програми зарубіжної допомоги слід вітати і всіляко підтримувати.

Ми вважаємо, що комуністична ідеологія в СРСР була офіційною релігією (хоч для позначення якої використовувався термін “вчення”), що й пояснює видатну активність його керівних і силових структур у боротьбі на всій території країни з усіма іншими релігіями — від католицизму на Заході до тотемізму чи інших примітивних вірувань на Сході. Крах цієї основи радянської духовності й моралі створив певний вакуум, заповнення якого відбувається нині суперечливо і хаотично. Це виявляється в багатьох аспектах, зокрема у підвищенні активності й нетолерантному суперництві одразу кількох релігійних конфесій. Відтак, громадянсько-демократична освіта має одним із завдань релігійно-моральне навчання, формування наукових знань у цій сфері для створення надійного бар’єру на шляху втягування молоді в агресивні та антигуманні секти і групи.

Література

1. Дольник В. Р. Этологические экскурсии по запретным садам гуманитариев // Природа. — 1993. — № 1-3.
2. Панарин А. Жизненный мир и агрессия рациональности // Вестн. высш. шк. (Alma mater). — 2000. — № 7. — С. 3-11; №8. — С. 34-39.
3. Тоффлер Э. Третья волна. — М.: АСТ, 1999. — 784 с.
4. Щёкин Г. НАТО — альянс обреченных // Персонал. — 1999. — № 3. — С. 2-7.